

KLASIKI O STARANJU IN SOŽITJU GENERACIJ

Maja Sevnik

Babica in vnuk v Proustovem romanu iskanje izgubljenega časa

POVZETEK

V Proustovem ciklu sedmih romanov *Iskanje izgubljenega časa*, zlasti v prvih treh romanih, ima lik babice posebno mesto.

Med odlično staro gospo, občudovalko umetnosti, ki rada bere pisma gospe de Sévigné, si nabira moči v naravi, ceni neizumetničenost, za katero je gosposkost neodvisna od družbenega položaja in njenim zelo bistrim, a občutljivim in bolehnim vnukom, ki se sam v sebi dramatično bori, da bi s pisanjem našel izgubljeni čas in s tem osmislil svoje bivanje, je globoka vez.

Izbor odlomkov predstavi, kako v različnih trenutkih njunega življenja babica tankočutno prisluškuje vsem vnukovim vzgibom v želji, da bi se razvil v zdravo osebnost, on pa opazuje vse, kar vidi, sliši, vonja, okuša in na osnovi vtisov raziskuje, se kar naprej uči, išče resnico o sebi, drugem, življenju v vseh pojavnih oblikah, v različnih obdobjih življenja, v resničnosti, sanjah in spominu.

Dolgo po babičini smrti, mama pove sinu, da ga je babica označila za najneznosnejšega in hkrati najljubeznivejšega malčka.

Ključne besede: nesebična ljubeča babica, občutljiv bolehen otrok, tankočutno opazovanje drugega, sposobnost ustvarjanja bližine, beleženje sprememb v času, iskanje resnice s pomočjo spomina, razvijanje sposobnosti za pripovedovanje in opisovanje ob zavzetem poslušalcu, razvijanje zmožnosti za refleksijo ob izobraženih in razdajajočih starših, medgeneracijsko sožitje

AVTORICA: Maja Sevnik je profesorica slovenščine in francoščine, članica društva na Inštitutu Antona Trstenjaka v Ljubljani.

SUMMARY

Grandmother and grandson in Proust's novel *In Search of Lost Time*

The character of grandmother holds a special place in the cycle of seven novels *In Search of Lost Time* (or *Remembrance of Things Past*) by Marcel Proust.

There is a deep bond between the noble old lady, admirer of art, who enjoys reading letters by Madame de Sévigné, draws strength from the nature, appreciates sincerity for which nobility is independent of social position, and her very smart, yet delicate and sickly grandson who deep inside fights dramatically to find lost time through writing thus giving sense to own being.

The choice of extracts depicts how in various moments of their lives the grandmother listens with sensitivity in to all her grandson`s reasons wishing him to become in every regard a healthy personality while he observes everything he sees, hears, smells and on the bases of the impressions, researches, keeps learning, searching for the truth about the other, himself, life in all its manifestations, over different periods of life, in reality, in his dreams and memories.

Long after the grandmother`s death, the mother tells her son that his grandmother had characterised him as the most unbearable and at the same time the kindest of children.

Key words: unselfish, loving grandmother, delicate, sickly child, observing the other with sensitivity, ability to create closeness, taking notes of changes in time, searching for the truth through memory

AUTHOR: Maja Sevnik is a teacher of slovene and french language, she is a member of association of The Institute of Anton Trstenjak in Ljubljana.

1 UVOD

V članku želim predstaviti nežno vez med vnukom in babico, literarnima likoma iz Proustovega romana *Iskanje izgubljenega časa*, od vnukovega zgodnjega otroštva, počitnic, ki jih preživlja s starši, dedom in njegovo sestro, tj. staro teto, babico z njenima sestrama in teto Léonie v Combrayu (prvi roman *V Swannovem svetu*) do babičine smrti (tretji roman *Svet Guermantskih*).

Kljub biografskim elementom roman ne velja za avtobiografskega, Proustova izbira prvoosebnega pripovedovalca je v skladu z načinom pisanja modernega romana.

Branje tistih delov romana, v katerih srečamo babico, nas prepriča o pripovedovalčevi želji, da bi nam povedal nekaj o dobrem v človeku in o lepoti, o tistem, kar mu pomaga živeti, kar bi ves čas rad imel ob sebi, kar bi rad videl, slišal in česar bi se, če gre za tvarino, rad dotaknil, kar bi vonjal in okušal.

Babica pa je, tako kot vsi liki v romanu, ujeta v čas, v minevanje in tako kot se tudi z drugimi osebami, predmeti in kraji pripovedovalec srečuje, ko je že starejši, mu tudi ponovno doživljanje babičine bližine omogočijo trenutki, ko po naključju sreča kaj njenega.

Babici nameni Proust v svojem romanu veliko več prostora kot prav tako ljubljene mami. Zdi se, da se ta dva lika stapljata v enega in sta idealizirana, morda z namenom, da bi bila s svojo vseobsegajočo lepoto protiutež vsem drugim, ki so bolj izmuzljivi in je tudi podoba njihovih notranjih svetov manj svetla. Ljubljena Albertine se šele po smrti približa babici, pripovedovalec pravi, da sta njegovo življenje omadeževali dve smrti, »dvojni umor« in izenači babico (mamico) z ljubico.

Kaj je tisto večno dobro in lepo v babici, kar nam ponudi Proust in kar smo na potovanju skozi dvajseto stoletje izgubljali, zdaj pa želimo priklicati nazaj in se sprašujemo o vzrokih, iščemo, tipamo pot naprej?

Prednost iskanja odgovorov v umetnosti, iskanja, ki ga sicer omogoča tudi znanost, je lepota. Ob vzgoji občutljivosti zanjo se učimo živeti na bolj prijeten način, hkrati pa tudi bolj odgovorno.

Iz odlomkov lahko opazujemo, kaj čutita eden do drugega babica in vnuk, ob tem pa, kako se razkriva pripovedovalčeva osebnost, opazujemo njegovo prodorno iskanje odgovorov o večplastnosti v času spreminjajočega se jaza in zapletenosti medčloveških odnosov.

Bralec ob tem spoznava samega sebe, saj, kot pravi Proust, bralci ne bodo njegovi bralci, temveč bralci samih sebe, njegova knjiga je le povečevalno steklo.

Prvi sklop odlomkov je iz prvega dela prvega romana iz cikla sedmih in nosi naslov *Combray*.

Babico skrbi vnukova vzgoja. Želi si, da bi se razvil v psihičnofizično močno osebnost, za kar se ji zdi nujno, da gre v naravo tudi v slabem vremenu.

2 SKRBI, SPREHODI, BEG V SAMOTO

»Moje babice ni bilo zraven, zakaj menila je, da je 'zares greh, če si na deželi zaprt med štiri stene,' in se je ob vsakem nalivu znova spričkala z mojim očetom, ker me je pošiljal brat v mojo sobo, namesto da bi me pustil zunaj. 'Tako ne bo postal nikoli krepak in odločen,' je žalostno zatrjevala, 'čeprav je tako zelo potreben, da bi si nabral moči in volje.' Takrat je oče skomizgnil z rameni in z očmi premeril barometer, za kaj meteorologija ga je zelo mikala.« (str. 13)

Vnuk občuduje babičino ljubezen do narave in vsega, kar je naravno, neizumetničeno.

»Zato pa si videl babico ob vsakem vremenu, celo če je besnelo neurje in je Françoise že v naglici pospravila dragocene pletene naslanjače, ker se je bala, da jih ne bi zmočil dež, kako je stala sredi praznega vrta, ki ga je bičala ploha, in si je popravljala neurejene pramene sivih las, da bi moglo čelo vsrkati kar največ zdravega vetra in dežja. In zmeraj sproti je dejala: 'Končno človek lahko vsaj diha!' nato pa se je pognala po razmočenih stezah; po njenem mnenju jih je vrtnar, ki ga je oče že od ranega jutra spraševal, ali se bo vreme popravilo, zaradi premajhnega občutka za naravo potegnil preveč simetrično; stopala je z drobnimi, zanosno sunkovitimi koraki, gnali pa so jo dosti bolj nagibi, ki so se v njeni duši porajali spričo opojne nevihte, spričo želje po zdravju, spričo jeze nad mojo neumno vzgojo in simetrijo vrtov, kot pa njej docela neznana skrb, da si ne bi oškropila temno višnjevega krila do višine, ki je bila za njeno hišo zmeraj vir obupa in zadreg. (str. 13)

V otroku se ob prizorih grobsti med odraslimi vzbudi sočutje do trpečega. Ko stara teta draži babico, vnuk pozorno spremlja pogovor in način, kako se babica odziva, na izrazu njenega obraza vidi le milino, sam pa bi z mučiteljico rad kar takoj poravnal račune. »Mislimo, da je najvažnejše to, kar otroku povemo, besede, ki mu jih damo v oporo, svarilo, grajo in pohvalo, pouk in vzgojo, ne pomislimo pa, da je za otroka še važnejše in da nanj neprimerno bolj vpliva vse, kar sam neposredno 'prestreže'«. (Trstenjak, 1954)

»Kadar je šla babica po večerji na tak sprehod, smo vedeli, da jo lahko ena sama stvar prikliče nazaj v hišo: moja stara teta ji je morala v trenutku, ko je prišla na svojem krožnem potovanju kot žuželka, ki jo privlači luč spet pod okno malega salona, kjer so stale na igralni mizici steklenice z likerji, zaklicati: 'Bathilde, pridi no sem, sicer bo tvoj mož spet pil konjak!' Zakaj teta je zato, da bi dražila babico (ki je bila vnesla v očetovo družino tako drugačnega

duha, da so ji vsi nagajali in jo s tem mučili), včasih nalašč nalila dedu, ki ni smel piti žganja, nekaj kapelj konjaka. Uboga babica je res prišla v salon in goreče prosila moža, naj nikar ne okuša konjaka; ded se je razjezil in seveda izpil požirek, babica pa je odšla vsa žalostna in pobita, a vendar s smehljajem na licu, zakaj bila je tako ponižnega srca in tako mila, da sta se njena ljubezen do bližnjih in brezbriznost do same sebe in lastnih težav družili v njenih očeh v smehljaj, v katerem je bilo nekaj rahlega posmeha, ki pa je veljal, nasprotno kot pri drugih ljudeh, le njej sami, za nas, njene drage, ki nas je vselej, kadarkoli nas je zagledala, pobožala s pogledom, pa je bil kot topel poljub.

Gledal sem mučenje, ki si ga je izmislila teta, videl sem, kako je babica zaman prosila in poskušala izmakniti dedu šilce, čeprav je šibka, kot je bila, že vedela, da bo premagana, pozneje se človek na takšne stvari tako privadi, da se jim lahko smeje in veselo prepriča, da mučenja sploh ni; v tistih letih pa me je bilo teh stvari tako groza, da bi bil teto najrajši pretepel.« (str. 13 in 14)

Sledi beg v samoto, proč od trpljenja in krivic, za katerega pripovedovalec ugotavlja, da je tako značilen za strahopetnost odraslih, tako drugačno od otroške neposrednosti. Ugotavlja, da se odrasli tako vsega navadimo, da se ob prizorih grobosti smejemo, preidemo na stran mučitelja ali pa se celo prepričamo, da mučenja sploh ni bilo.

»A brž ko sem spet zaslišal: 'Bathilde, pridi no sem, sicer bo tvoj mož spet pil konjak!' sem storil, ker sem bil po nizkotni strahopetnosti že podoben odraslim ljudem, tisto, kar stori v zrelih letih vsak, če zagleda trpljenje in krivico: nisem ju hotel videti; stekel sem po stopnicah prav do vrha in skril svoje solze v podstrešno kamrico poleg učilnice, ... Kamrica, iz katere se je videlo podnevi tja do grajskega stolpa Roussainville-le-Pinu, je služila sicer posebnemu in dokaj vsakdanjemu namenu, meni pa je bila dolgo zatočišče – najbrž zato, ker je bila edini prostor, kjer sem se smel zakleniti – za vse opravke, ki so terjali brezpogojno samoto. Za branje, sanjarjenje, solze in naslado.« (str. 14)

V družini, v kateri živijo skupaj otroci, starši, stari starši, tete, strici, otrok opazuje različne osebnosti, jih primerja, ocenjuje in se odziva, tako kot čuti. Pisana družina je torej lahko velika dota za življenje, dogodki in občutki, ki se porajajo ob njih pa vadnica za vzgojo srca. Drugi, tretji, četrti in peti odlomek so iz drugega romana, *V sencih cvetočih deklet*.

3 BOLEZEN

Vnuk je razpet med željo po užitku, ki mu ga daje pitje alkohola, kar mu je svetoval zdravnik ob prvih znakih astmatičnega napada, in skrbjo, da bo ta njegov užitek (včasih je dušenje namenoma razkazoval), babico razžalostil. To ga skrbi bolj kot njegovo lastno trpljenje.

»Ker so me že dolgo mučili napadi dušenja, mi je naš zdravnik kljub babičinemu nasprotovanju – babica me je že videla v krempljih alkohola – svetoval poleg kofeina, ki mi ga je predpisal za olajšanje dihanja, tudi kak kozarec piva, šampanjca ali konjaka, ki naj bi ga popil, brž ko začutim, da se bliža napad. Menil je, da bo 'evforija', ki jo je povzročil alkohol, preprečila, da bi se napad razvil. Tako sem bil dostikrat prisiljen, da dušenja ne skrivam, ampak ga skoraj razkazujem, ker babica sicer ne bi dovolila, da mi dajo pijačo. Ker nisem nikoli vedel, kako

hud bo napad, mi je bilo vselej, kadar sem začutil, da me začinja dušiti, hudo zaradi babičine žalosti, ki sem se je bal dosti bolj kot lastnega trpljenja.» (str. 76)

Otroka njegove telesne bolečine silijo v to, da svoje trpljenje deli z babico, zato prisluškuje bolečini in jo zelo natančno opisuje. Morda je bil prav ta način življenja, ta vez med vnukom in babico tisto, kar je Proustu pomagalo razvijati njegov dar pripovedovanja.

»Hkrati pa me je moje telo, ki je bilo morda prešibko, da bi hranilo skrivnost trpljenja zase, ali pa se je balo, da bi kdo, ki ne bi vedel za grozečo slabost, terjal od njega trud, ki ga ne bo zmoglo in bi mu bil nevaren, sililo, naj babici opisujem slabo počutje z natančnostjo, ki mi je sčasoma prešla v nekako fiziološko tankovestnost. Brž ko sem v sebi zaznal neprijetno znamenje, ki ga dotlej nisem opazil, je bilo moje telo v hudi stiski, dokler ga nisem odkril babici.» (str. 77)

Žalost ob pogledu na babičino usmiljenje, ga sili v to, da jo potolaži.

»Ko sem videl, kako ji je hudo, se mi je srce boleče stisnilo in planil sem v objem – kakor da bi poljubi lahko izbrisali bridkost, kakor da bi bila babica moje ljubezni lahko enako vesela kot moje sreče. Ker pa se mi je bojazen medtem pomirila, saj je babica zdaj že vedela za mojo slabost, mi tudi telo ni več branilo, da bi jo potolažil. Zagotavljal sem ji, da slabost ni huda, da me ni treba pomilovati in da je lahko prepričana, kako sem srečen, moje telo je hotelo dobiti natanko tisto mero usmiljenja, ki mu je pritikala, in če je bilo znano, da ga na desni strani nekaj boli, ni imelo nič proti moji izjavi, da bolečina ni nič hudega in da mi ne brani biti srečen; moje telo namreč ni bilo udarjeno na filozofijo, saj ni sodila v njegovo pristojnost. Med prebolevanjem sem imel skoraj vsak dan napade dušenja. Ko sem se nekega večera počutil precej dobro in se je babica že poslovila, je pozno ponoči prišla še enkrat v mojo sobo in videla, da mi sapa pohaja: 'O, ti ljubi Bog, kako trpiš!' je vzkliknila, obraz pa ji je bil čisto razdejan.» (str. 77)

V trenutkih, ko je vnuku zelo hudo, babica celo sama ponudi zdravilo, alkohol, ki se ji sicer zdi za otroka zelo nevaren.

»Takoj je odšla, slišal sem, da so se odprla hišna vrata, malo pozneje pa se je vrnila s konjakom, ki ga je šla kupit, ker ga ni bilo pri hiši. Kmalu mi je odleglo. Babica je bila malce rdeča v obraz in nekam v zadregi, v očeh pa sem ji bral utrujenost in malodušje.» (str. 78)

Drugi sklop odlomkov nas je spomnil na našo zaskrbljenost, da druge obremenjujemo s svojimi težavami, jim povzročamo žalost, na zaskrbljenost, da bližnji občutijo našo psihično in fizično bolečino bolj kot mi sami. Spomnil pa nas je tudi na to, kakšno olajšanje čutimo, kadar svoje trpljenje delimo z drugimi, kar izrazimo z nežnostmi.

4 DELO

Vnuk nima volje za delo, prepričuje se, da bo naslednjega dne bolje razpoložen in se bodo njegovi dobri nameni zlahka uresničili.

»Če ne bi bil tako trdno odločen, da se bom dokončno spravil na delo, bi se bil morda potrudil in takoj začel delati. Ker pa je bil moj sklep tako trden in ker bi se morali moji dobri nameni, še preden bo preteklo štiriindvajset ur, z lahkoto uresničiti v praznem okvirju jutrišnjega dne, v katerem je bilo, ker sam še nisem bil tam, za vse dovolj prostora, je bilo pač boljše, da si ne

izberem večera, ko nisem razpoložen za začetek, za začetek, ki pa mu tudi naslednji dnevi niso bili žal nič bolj naklonjeni.« (str. 166)

Starši in babica željno pričakujejo, da bo pisanje steklo, fant načrtuje, da bo s prvimi stranmi potolažil babico, a je še vedno prešibek.

»Vendar pa sem ravnal pametno. Bilo bi otročje, če človek, ki je čakal leta in leta, ne bi prenesel še treh dni zamude. V prepričanju, da bom imel pojutrišnjem napisanih že nekaj strani, nisem staršem o svoji odločitvi niti črnil; rajši bom počakal še nekaj ur ter pokazal babici že začeto delo, ki jo bo potolažilo in prepričalo. Žal pa tudi naslednji dan ni bil tisti zunanji, obsežni dan, ki sem ga tako vročično pričakoval.« (str. 166)

Notranji boj se nadaljuje.

»Ko ga je bilo konec, se je izteklo le nadaljnjih štiriindvajset ur moje lenobe in mojega mučnega boja zoper notranje ovire. In ko se moji načrti po nekaj dnevih še niso uresničili, nisem imel več toliko upanja, da se bodo kmalu, in zato tudi ne več toliko poguma, da bi vse podredil temu uresničenju, ker me izgubljeno prepričanje, da bo delo jutri zjutraj že začeto, ni več sililo zgodaj v posteljo, sem začel spet ponočevati.« (str. 166)

Babica pobara vnuka, kako je z njegovim delom, on razume njene besede kot nezaupanje vanj. Ona se počuti kriva zaradi izraženega dvoma in želi pregnati njegovo malodušje s poljubom.

»Preden bi se spet zagnal, sem si moral spet privoščiti nekaj dni oddiha in ko si je babica enkrat samkrat drznila prav milo in razočarano izreči očitek: 'No, kako je s tvojim delom, da ga niti več ne omenjaš?' sem ji to zameril, saj sem bil prepričan, da se moja nepreklicna odločitev prav zaradi tega, ker ji ona ne verjame, zdaj spet in morda še dolgo ne bo uresničila zakaj s svojo nevero mi je delala krivico ter me je s tem razburjala, v takem stanju pa se nisem mogel lotiti dela. Babica je slutila, da se je s svojo skepsa na slepo zaletela v mojo voljo. Poljubila me je in se opravičila: 'Oprosti, ne besedice ne bom več rekla.' In da ne bi postal malodušen, mi je zatrdila, da mi bo takrat, ko bom spet zdrav, delo kar samo steklo.« (str. 166)

Prebrano nas spomni na to, da pogosto odlašamo z delom, da nas bližnji opazujejo, nam želijo pomagati in da njihove besede včasih napačno razumemo. Zavedati pa se moramo tudi, kakšna tankočutnost je potrebna pri spodbujanju, kajti če smo pretirano vsiljivi, je učinek ravno nasproten od želenega.

5 DOBRODELNOST

Babica je znala poskrbeti za siroto in za dobrodelnost pridobiti tudi druge.

»Babica je imela nekoč učitelja risanja, ki mu je neka prav neznatna ljubica rodila hčerko. Mati je umrla takoj po otrokovem rojstvu in to je učitelja risanja tako užalostilo, da je ni preživel za dolgo. V zadnjih mesecih njegovega življenja so babica in druge combrayske gospe, ki niso učitelju prej nikoli niti omenile ženske, s katero pravzaprav ni imel dosti stikov in tudi ni z njo živel, sklenile poskrbeti za otrokovo usodo tako, da bi zložile denar za dosmrtno rento. Predlog je prišel od babice, nekatere prijateljice so se pustile precej prositi, češ da dekletce morda

ni vredno, in bogve, ali je sploh hči tistega, ki se ima za očeta, saj pri ženskah, kakršna je bila mati, človek nikoli ne ve. Nazadnje so se le odločile. Dekletce se je prišlo zahvalit. Bilo je grdo in tako podobno staremu učitelju risanja, da so se vsi dvomi razpršili; ker so bili lasje edino, kar je imela lepega, je neka gospa rekla očetu, ki jo je bil pripeljal: 'Kako lepe lase ima!' babica je pomislila, da namig na preteklost, o kateri ni hotel prej nihče ničesar vedeti, zdaj, ko je grešna ženska mrtva in je tudi stari učitelj na pol mrtev, pač ne more škoditi, in je zato pripomnila: 'To je najbrž v družini. Je imela tudi njena mati tako lepe lase?' 'Ne vem,' je v vsej preproščini odgovoril oče. 'Nikoli je nisem videl brez klobuka.'« (str. 462)

6 PODOBA NA FOTOGRAFIJI

Vnuk je kritičen do babičinih priprav na fotografiranje, kajti babica se mu doslej ni zdela gizdava, pripisoval ji je večjo resnbnost.

»Ko mi je babica nekaj dni po večerji pri Blochovih z veselim obrazom povedala, da jo je Saint-Loup pravkar vprašal, ali bi ji bilo všeč, če bi jo on pred svojim odhodom iz Balbeca fotografiral, in ko sem videl, da si je izbrala v ta namen svojo najlepšo obleko in da se ne more odločiti glede pokrivala, me je ta otročarija kar malce razdražila, saj je od nje nisem pričakoval. Spraševal sem se celo, ali se dotlej o babici nisem motil, ali nisem preveč povzdigoval, ali ji je res vse, kar se tiče nje same, tako malo mar, kot sem bil mislil, in ali nima morda napake, ki se mi je zdela njej najbolj tuja gizdavosti.« (str. 387)

Babica se je pripravljena odpovedati fotografiranju. Vnuk ta predlog zavrne in zatrjuje, da je vse v redu, tiho pa pripravlja posmeh, s katerim ji bo oslabil užitek.

»Babica pa je opazila, da mi nekaj ni všeč, in mi je rekla, da se bo fotografiranju odpovedala, če me morda spravlja v slabo voljo. Tega nisem hotel, zatrdil sem ji, da ne vidim v tem nič neprimernega, in sem ji pustil, da se je nališpala, vendar se mi je zdelo, da ji bom dokazal svojo prenikavost in moč, če ji bom povedal nekaj posmehljivih in žaljivih besed ter z njimi oslabil užitek, ki si ga je menda obetala od fotografiranja, in tako se mi je, čeprav sem moral gledati njen prelepi klobuk, posrečilo vsaj to, da sem ji zbrisal z obraza radostni izraz, ki bi me moral osrečiti, pa se mi je zdel tako se nam žal zgodi dostikrat, dokler so naši najdražji še živi le zoprni dokaz klavrne slabosti in ne dragocena oblika sreče, ki bi jo jim tako radi darovali.« (str. 387 in 388)

V resnici je bilo njegovo neprijetno obnašanje le odraz prizadetosti, ker je bila premalo z njim in je zvečer večkrat zaspal v solzah, brez njenega poljuba in dogovorjenega trkanja na steno.

»Moja nejevolja je izvirala predvsem iz tega, ker se mi je zdelo, da se me babica že ves teden izogiba, in ker nisem mogel biti ne podnevi ne zvečer niti trenutek sam z njo. Kadar sem se vrnil popoldne v hotel, da bi bila malo skupaj, so mi povedali da je ni doma; ali pa sta se s Françoiso zaprli v sobo za dolge skrivne pogovore, ki jih nisem smel zmotiti. Kadar sem bil zvečer s Saint-Loupom kje zunaj in sem med vožnjo domov mislil na trenutek, ko bom spet pri babici in jo bom lahko poljubil ...« (str. 388)

Pripovedovalec natančno opisuje vnukovo nihanje med grobstvo in nežnostjo do babice. Spomni nas, kako se morda kasneje v življenju, že po smrti dragih, zavemo, kakšne svoje »klavrne slabosti«, ki smo jo »darovali« namesto sreče.

Naslednji odlomek je iz romana *Svet Guermantskih*.

7 GLAS PO TELEFONU

Pripovedovalec je na obisku pri prijatelju Saint-Loupu v kraju Doncières, od koder kliče svojo babico prvič v življenju po telefonu, ki ga imajo le na pošti.

»Nekega jutra mi je Saint-Loup priznal, da je pisal moji babici, ji sporočil, kako mi gre in ji predlagal, naj z menoj malo pokramlja, saj je Doncières imel telefonsko zvezo s Parizom. Skratka, babica bi me morala še istega dne poklicati in zato mi je svetoval, naj bom nekako ob tri četrt na štiri na pošti. Telefon v tistem času še ni bil tako splošno v rabi kot dandanes. In vendar potrebuje navada tako malo časa, da odvzame svetim silam, s katerimi smo v stiku, vso njihovo skrivnost, da mi je tedaj, ko nisem dobil pri priči zveze, prišlo na misel edino to, kako počasna in neprikladna je ta stvar, zato sem se že skoraj nameraval pritožiti; zdelo se mi je, kot se zdi nam vsem, da čudovita čarovnija, ki ji je dovolj le nekaj trenutkov in že prikliče k nam nevidno, a vendarle prisotno bitje, s katerim bi radi govorili, v svojih naglih spremembah za naš okus ni dovolj hitra, pa četudi se to bitje, sedeč za svojo mizo v mestu, kjer prebiva (za babico je bil to Pariz), pod nebom, drugačnim od našega, v vremenu, ki ni obvezno enako, sredi okoliščin in skrbi, za katere ne vemo, pa jih bomo od njega izvedeli nenadoma znajde za sto in sto milj stran (skupaj z vsem okoljem, ki ga še zmeraj obdaja), tik našega ušesa, že v istem hipu, ko se nam je tako zahotelo. In godi se nam kot človeku iz pravljice, ki mu čarodejka izpolni izraženo željo ter stori, da se mu v nadnaravni svetlobi prikaže babica ali zaročenka, ko lista po knjigi, pretaka solze ali nabira cvetlice čisto zraven njega, ki jo gleda, pa vendarle zelo daleč, na tistem kraju, kjer je v resnici. Da se ta čudež zgodi, nam ni treba drugega, kot približati ustnice čarobni ploščici in poklicati ...« (str 135 in 136)

Zamudil je babičin klic.

»Tistega dne v Doncièresu se čudež žal ni zgodil. Ko sem prišel na pošto, me je bila babica že poklicala; stopil sem v celico, linija pa je bila zasedena, govoril je nekdo, ki najbrž ni vedel, da ni nikogar, ki bi mu odgovarjal, zakaj brž ko sem primaknil slušalko k ušesu, je začel ta kos lesa klepetati kot pavliha; utišal sem ga tako kot v lutkovnem gledališču s tem, da sem ga odložil na njegovo mesto, ampak enako kot pavliha je takoj, ko sem ga spet vzel v roko, nadaljeval z brbljanjem.« (str. 137)

Prvič sliši glas ne da bi videl govorečo osebo. Zdi se mu blizu in hkrati daleč, bliže kot realni glas in bolj oddaljen kot je lahko realni glas. Je mil, brez vsakršne trdote, ki bi odražala sebičnost. V njem začuti bridkost.

» ... potem sem spet spregovoril in po nekaj trenutkih molka nenadoma zaslišal glas, o katerem sem po krivem mislil, da ga tako dobro poznam, zakaj dotlej sem vselej, kadar se je babica z menoj pogovarjala, temu, kar mi je rekla, sproti sledil na odprti partituri njenega obraza, kjer so mnogo prostora zavzemale oči; njen glas sam pa sem poslušal danes prvič. In ker se mi je ta glas zazdel v sorazmerjih spremenjen, brž ko je postal celota in je prihajal k meni sam, brez spremstva obraznih potez, sem odkril, kako je ta glas mil, sicer pa mogoče res še nikoli ni bil tako mil, zakaj babici, ki je čutila, kako daleč in kako nesrečen sem, se je zazdelo, da se lahko prepusti prekipevajoči nežnosti, ki jo je iz vzgojiteljskih 'principov' po navadi zadrževala in prikrivala. Bil

je mil, a kako je bil tudi žalosten, žalosten najprej zaradi te miline same, saj je bila iz njega tako kot iz najbrž malokaterrega človeškega glasu odcejena sleherna usedlina trdote, sebičnosti, upiranja drugim ljudem! Bil je tako nežen, da je bil že krhek, kot da bi se utegnil zdaj zdaj zlomiti, izdihniti v pravem navalu solz, ko sem ga imel samega pred seboj in ga gledal brez maske obraza, sem nato prvikrat v njem zapazil bridkosti, od katerih ja v teku življenja dobil razpoke.« (str. 137)

Babičin glas se vnuku zdi simbol osamljenosti, ujet v telefonski slušalki, pomeni vso njuno medsebojno ljubezen. Pripovedovalec se, tako kot na mnogih mestih v romanu, zave minljivosti.

»Ali pa je bil edinole glas tisti, ki mi je zato, ker je bil sam, zbuja ta novi, pretresljivi vtis? Ne; prej bi rekel, da je bila osamljenost glasu nekakšen simbol, nekakšna podoba, nekakšna neposredna posledica druge osamljenosti, osamljenosti moje babice, ki je bila zdaj prvič ločena od mene. Ukazi ali prepovedi, ki mi jih je v vsakdanjem življenju neprenehoma izrekala, nadležnost uboganja ali vročica upornosti, ki sta slabili mojo ljubezen do nje, vse to je bilo v tistem trenutku ukinjeno in bo mogoče ukinjeno celo za prihodnost (saj babica ni več zahtevala, da bi me imela pri sebi, pod svojo oblastjo, ampak mi je prav tedaj pripovedovala, kako upa, da bom ostal v Doncièresu ali pa vsaj kolikor mogoče podaljšan svoje bivanje tam, kjer bi bilo to morda dobro za moje zdravje in moje delo); to, kar sem imel v tem malem zvonu, ki sem ga pritiskal na uho, je bila torej – rešena nasprotnih pritiskov, ki so ji bili vsak dan protiutež, in zato neubranljiva, vse moje bitje prevzemajoča najina medsebojna ljubezen.« (str. 138)

Vnuk je prvič sam in svoboda, ki mu jo je babica dovolila, se mu zdi žalostna. Rad bi babico poljubil, a glas je že izginil in tesnoba, ki se ga polasti, spominja na tisto, ki jo čutimo, kadar kličemo že umrle.

»Ko pa mi je babica rekla, naj ostanem, mi je zbudila nestrpnost, noro potrebo, da bi se vrnil. Svoboda, ki mi jo je zdaj puščala in ki nisem o njej nikdar slutil, da bo vanjo privolila, se mi je nenadoma zdela tako žalostna, kot bo mogoče moja svoboda po njeni smrti (ko jo bom imel jaz še zmerom rad, ona pa se bo meni že za vselej odpovedala). Zavpil sem: 'Babica, babica!' in bi jo rad poljubil, ob sebi pa sem imel samo ta glas, to prikazen, enako neotipljivo, kot bo tista, ki me bo mogoče prihajala obiskovat, ko bo babica že mrtva. 'Govori mi!' Tedaj pa se je zgodilo nekaj, kar me je pustilo še bolj samega: nenadoma nisem več zaznal njenega glasu. Babica me ni več slišala, nič več ni bila v zvezi z menoj, nič več si nisva stala nasproti, nisva se mogla več slišati, jaz sem jo pa še zmerom klical, tipaje v temi, in čutil, da se najbrž tudi njeni klici izgublajo v praznino. Tresel sem se od enake tesnobe, kakršno sem občutil nekoč v davni preteklosti, ko sem jo kot majhen otrok nekega dne izgubil v množici; ni me skrbelo toliko, da je ne bi več našel, temveč bolj zato, ker sem čutil, da me išče, čutil, kako si pravi, da jo jaz iščem; tesnoba je bila precej podobna tisti, ki jo bom doživljal tedaj, ko bom govoril njim, ki ne morejo več odgovarjati, pa bi jim tako rad dal vsaj vedeti vse tisto, česar jim nisem povedal, in jim zagotoviti, da ne trpim. Zdelo se mi je, da sem pravkar že dopustil neki ljubljeni senci, da se zgubi med sence, in tako sem sam pred aparatom kar naprej zaman ponavljal: 'Babica, babica!' kot je Orfej, ko je ostal sam...« (str. 138)

Odlomki nas postavijo v čas, ko je bil telefon šele na začetku svojega zmagovitega pohoda. Pripovedovalec nam razkriva silovitost doživljanja glasu v odsotnosti podobe govorečega. V njem se odražajo vsa občutja govorca, ki v poslušalcu, sogovorniku, vzbuja močne odzive, povezane z zavedanjem življenja in smrti, zavedanjem minevanja.

Sledi odlomek iz romana *Sodoma in Gomora*.

8 MAMA IN BABICA

Dolgo po babičini smrti se vnuku v nekem trenutku zazdi, da je v sobo vstopila babica, v resnici pa je to njegova mama, ki je, starejša, bolj podobna babici, kakor podobi tiste mamice, ki v njem živi še iz otroštva.

»Tedaj pa so se vrata, ne da bi to najmanj pričakoval, odprla, in z utripajočim srcem sem pomislil, da vidim pred seboj babico kot v enem tistih prikazovanj, ki sem jih že doživel, ampak samo v spanju. So bile torej vse to le sanje? Ne, bil sem žal popolnoma buden. 'Se ti zdi, da sem podobna tvoji ubogi babici?' mi je rekla mamica – bila je namreč ona – rekla prav milo, kakor da bi mi hotela pomiriti grozo, hkrati pa priznati to podobnost z lepim, skromno ponosnim smehljajem, v katerem ni bilo nikoli kakšne spogledljivosti. Njeni razmršeni lasje, kjer sivi prameni zdaj niso bili skriti in so se ji vili okrog zaskrbljenih oči in postaranih lic, pa tudi sama babičina domača halja, ki jo je nosila, vse to me je za kakšno sekundo zmotilo, da je nisem spoznal in nisem prav vedel, ali spim ali pa je babica vstala od mrtvih. Mati je bila že dolgo dosti bolj podobna babici kot pa tisti mladi, smejava mamici, ki sem jo poznal kot otrok.« (str. 615)

Z zadnjim odlomkom se vračamo k drugemu od sedmih romanov, *V senci cvetočih deklet*.

9 LJUBEZEN

Pripovedovalec se spominja, kako so se v Balbecu, kjer je bil vnuk z babico na počitnicah, odrasli, gospa de Villeparisis, gospod de Charlus in babica, v njegovi prisotnosti pogovarjali o pismih gospe de Sévigné njeni hčerki in ob tem modrovali o sreči in ljubezni.

»Babica je bila presrečna, ko je slišala govoriti o pismih natanko tako, kot bi o njih govorila sama. Čudila se je, da jih moški lahko tako dobro razume. Menila je, da ima gospod de Charlus žensko rahločutnost in da je čustven kot ženska. Ko sva bila pozneje sama in sva se pogovarjala o njem, sva si dejala, da je najbrž živel pod močnim vplivom kake ženske, morda svoje matere ali pozneje hčerke, če je imel kaj otrok. Jaz pa sem si mislil: 'Ali pa ljubice,' (...) 'Kadar pa je bila s svojo hčerko skupaj, ji najbrž ni imela ničesar povedati,' je menila gospa de Villeparisis.

'Prav gotovo ji je imela, in četudi bi šlo le za tisto, čemur pravi >take rahle stvari, da jih opaziva le medve.< Vsekakor pa sta bili skupaj. In La Bruyère nam pravi, da je to vse : <Biti skupaj z ljudmi, ki jih imaš rad, se z njimi pogovarjati ali z njimi molčati, je eno in isto.> (...) 'Pomembno v življenju vendar ni bitje, ki ga ljubiš, temveč dejstvo, da ljubiš,' je odgovoril gospod de Charlus skoraj osorno in tako odločno, kakor da se na stvar spozna. 'O tem, kar je čutila gospa de Sévigné za svojo hčer, lahko dosti bolj upravičeno trdimo, da je podobno strasti, ki jo slika Racin v *Andromahi* ali *Fedri*, kot bi to mogli reči o plehkih zvezah, ki jih je imel mladi Sévigné s svojimi ljubici. Isto velja za ljubezen kakega mistika do Boga. Ljubezni postavljamo pretesne meje samo zato, ker vemo dosti premalo o življenju.'« (str. 263)

10 ZAKLJUČEK

Ali je delo Marcela Prousta, premožnega meščanskega pisatelja, ki je živel pred sto leti in ni nikoli poznal skrbi za preživetje, dragoceno tudi danes?

Izbrani odlomki so lahko spodbuda za razmislek o: stiku z naravo in naravnim, samopozabi v skrbi za drugega, medgeneracijskem sožitju, prepoznavanju dobrote drugih, občutku za zmernost, prepoznavanju svojih napak v odnosih z drugimi, žalosti, da si bližnjim povzročil trpljenje, iskanju pomiritve v samoti, vesti, zavedanju spreminjanja drugih in samega sebe v času, iskanju smisla v ustvarjalnosti in dobrih medčloveških odnosih ne glede na pripadnost družbenemu razredu, strahu, iskanju ciljev, kljubovanju malodušju, vztrajnosti duha v iskanju resnice, odkrivanju lepote v ljudeh, stvareh, naravi in umetnosti in kar je najpomembnejše: razmislek o ljubezni.

Babica bo še dolgo po smrti dajala nauke o bistrovidnosti, dobroti in o pravilnem ocenjevanju stvari, kar je še posebej dragoceno v časih, ko se zaradi ekonomske krize poglobljajo socialne razlike in se rahljajo ali celo rušijo vezi tudi med najbližjimi.

V družabniški skupini na Inštitutu Antona Trstenjaka, kjer sem pred leti obiskovala predavanja in delavnice dr. Jožeta Ramovša in se pripravljala za vodenje skupine, smo zbrane prebirale odlomke iz romana. Po branju je vsaka povedala, kaj se ji je najbolj vtisnilo v spomin, v nadaljevanju pa smo poskušale razložiti tisto, kar smo prej izbrale. Poskušale smo poiskati v svojem spominu kakšen dogodek, ki spominja na prebrano. Strinjale smo se, da je lahko umetniško besedilo lepo izhodišče za razmislek in pogovor.

Podobno smo doživeli, razmišljali in pripovedovali v intervizijski skupini, v kateri pa se vsak mesec zberemo voditelji družabniških skupin v Ljubljani.

LITERATURA

- Deleuze, Gilles (2012). Proust in znaki. Prevedla Jana Pavlič. Založba Koda. Ljubljana.
- Frankl E., Viktor (2005). Človek pred vprašanjem o smislu. Ljubljana: Založba Pasadena.
- Dolar, Mladen (2008). Telefon in psihoanaliza. Filozofski vestnik, let. 29, št. 1, str. 7. Ljubljana.
- Ocvirk, Anton (1971). V Swannovem svetu 1. V Proustovem svetu ali v svetu podob. Zbirka Sto romanov. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- Proust, Marcel (1971). V Swannovem svetu. Prevedla Radojka Vrančič. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- Proust, Marcel (1975). V senci cvetočih deklet. Prevedla Radojka Vrančič. Državna založba. Ljubljana.
- Proust, Marcel (1987). Svet Guermantskih. Prevedla Radojka Vrančič. Državna založba. Ljubljana.
- Proust, Marcel (1991). Sodoma in Gomora. Prevedla Radojka Vrančič. Državna založba.
- Ramovš, Jože (2011). Trstenjak o sožitju knjiga Med ljudmi. Kakovostna starost, let. 14, št. 4, str. 97. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ramovš, Ksenija (2011). V starosti zorijo vrednote: spoznanja skupine ob Bevkovem Kaplanu Martinu Čedermacu. Kakovostna starost, let. 14, št. 1, str. 105. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Trstenjak, Anton (1992). Po sledih človeka. Založba mladinska knjiga.
- Trstenjak Anton (1954). Med ljudmi. Pet poglavij iz psihologije medčloveških odnosov. Celje: Družba sv. Mohorja.